

Loomade mõistatus

Looduse
lood

A decorative graphic consisting of a central horizontal line with several small, pointed leaf-like shapes extending outwards from it, resembling a branch or a stylized flourish.

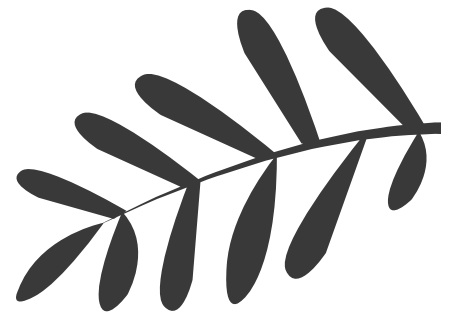
Karsten Brensing

Loomade mõistatus: mida nad mõtlevad, mida nad tunnevad

Saksa keelest tõlkinud
Kersti Kaljuvee

TÄNAPÄEV

Originaali tiitel:
Karsten Brensing
Das Mysterium der Tiere. Was sie denken, was sie fühlen
Aufbau, Berlin 2017

Toimetanud Marin Vinkel
Kujundanud Liis Karu

© **Aufbau Verlag GmbH & Co. KG, Berlin 2017**
Tõlge eesti keelde © Kersti Kaljuvee ja Tänapäev, 2018

Trükitud AS Printon trükikojas

ISBN 978-9949-85-426-4

SISUKORD

I

**MIS MIND JALUST RABAB ...
(VÕI LIHTSALT SISSEJUHATUS) ... 9**

II

LOOMALIKULT HEA SEKS 13

1. Tulnukate seks 15
2. Seksilelud 19
3. Vägistamine 23
4. Rühmaseks 26
5. Hormoonid, juhtkonnakorruse elanikud 30
6. Feromoonide pidu 37
7. BDSM 41

III

TUNDMATUD KULTUURID 44

8. Kuidas oleks otsustanud Sherlock Holmes? 46
9. Muusika ja mood 55
10. Heast maitsest 56
11. Patendiamet või avatud lähtekood 61
 - „Šimpanside kiviaeg“ 63
 - Rasked nomaadid ja õhulised pähklitangid 65
 - Käsn ninal, elustiili vorm 68
 - Loomadest arhitektid 70
 - Tööriistad ilma kultuurita 74
12. Loomade salakeel 75
 - Häälikukeel 77
 - Murded loomariigis 86

- Ropp jutt **91**
- Viiped ja sümbolid **93**
- Kehakeel ja osutamine **94**
- 13. Mis on ühist kultuuril ja looduskaitsele? **98**

IV

ÜKSMEEL 102

- 14. Lõbuühiskond **104**
 - Rõõmu keemia **106**
 - Mis on mäng? **109**
 - Kes rikub reegleid, kaotab! **112**
- 15. Oidipuse kompleks **117**
- 16. Monarhia, mis pakub kohta demokraatidele **119**
- 17. Loomade elulood **125**
- 18. Veidi teistsugune Facebook **132**
- 19. Moraali leiutamine **141**
- 20. Surnukultus ja sõda **150**
- 21. Maaklerid **157**

V

MÕTLEMISEST 160

- 22. Kui sa mõtled, sa mõtled, siis sa ainult mõtled, sa mõtled **161**
 - Mõttepildid **162**
 - Loogika **165**
 - Abstraktne mõtlemine **168**
 - Strateegiline mõtlemine ja loomingulisus **172**
 - Matemaatika **178**
 - Kummikommikatse – mõtlemisest mõtlemise kaudu **180**
- 23. Kes olen mina ja kes oled tegelikult sina? **183**
 - Eneseteadvus **183**
 - Isiksus **190**
 - Ma tean, et sa oled **202**
 - Tark Hans **204**

- Vaimuteooria 206
- Ekstiarvamus 208
- 24. Terve mõistuse vastane 214
- 25. Mõtlemisaparaat 223
- 26. Šamaanid 231
 - Narkootikumide uimas 232
 - Tuulerõugepeod ja teised meditsiinivormid 238

VI

TUNDELISUS 248

- 27. Liides 249
- 28. Dopamiin, tinajalg õnnepedaalil? 250
- 29. Külma nagu kala 253
- 30. Rotid peavad meelsasti pidu 256

VII

LOODUSE KROON 260

- 31. Mis teeb meid ainulaadseks 260
 - Aju areng 265
 - Vaimuhaigused ja psühhofarmakonid 267
- 32. Uurimisvead 269
 - Vale tõlgendamine 269
 - Valed negatiivsed tulemused 271
 - Võrdlev käitumise uurimine 274
- 33. Inimestest ja loomadest: vaalavaatlus vaalapüügi ja ajujahi asemel 275

VIII

EPILOOG 284

MÄRKUSED 293

TÄNU 337

Lapsena kehtis minu jaoks loomadega
ümberkäimisel vanemate lihtne reegel:
„Ära tee teistele seda, mida sa ei taha, et tehakse sulle.“

I

MIS MIND JALUST RABAB ... (VÕI LIHTSALT SISSEJUHATUS) ...

Delfiinid kutsuvad üksteist nimepidi ja mõõkvaalad elavad üle 700 000 aasta vanuses kultuuris. Šimpansid peavad strateegilisi sõdu ning bonobod armastavad nilbusi rääkida. Küürvaalad alluvad moe diktaadile, kalad kasutavad tööriistu ja mängivad termomeetritega. Rotid peavad meelsasti pidu ning rongad lasevad liugu lumistel katustel. Sipelgad tunnevad end peeglist ära ja löövad end enne kojuminekut üles. Pardipojad sooritavad keerulisi abstraktset mõtlemist nõudvaid katseid ja teod teevad hamstrite jooksurattas vabatahtlikult ringe. Koerad maksavad ebaaususe eest kätte, kuid võivad ka andestada, kui nende käest andeks paluda. Ämblikud valivad elukutse olenevalt oma isiksusest ja isikupärastest eelistustest. Inimesed on imestunud – ega oska seda kuidagi selgitada.

Mis loomadega ometi lahti on? Ei möödu nädalatki, kui meediast käib taas läbi mõni teade loomade jalustrabavate võimete kohta. Me imestame ja oleme hämmeldunud, kuid see, mida loomad mõtlevad ning mis neis toimub, jääb meile mõistatuseks.

Minu parim sõber on siamaani olnud koer. Ojee, kui armetu, mõtlete teie, ning olen teiega isegi nõus: kõlab tõesti veidi

armetult, sest mida ütleb see mu seltskonnaelu kohta? Õnneks ei ole see käesoleva raamatu teema, sest siin jutustan loomadest, enamasti nende uskumatust seltskonnaelust kolleegide, sõprade, sugulaste ja vaenlastega, ning strateegiliselt kavandatud territoriaalsõdadest. Müsteerium, mis hakkab seda lugedes meie mõtteid täitma, on eranditult loomades, täpsemalt öeldes nende närvikoes, ning ei ole seetõttu meile, inimestele, tajutav. Loomulikult võime jälgida tähelepanelikult loomade käitumist ning teha sellest oma järeldused, kuid me ei saa neilt küsida, kas meil on õigus.

Ilmselt on meie ettekujutusel siiski väga harva tegemist tege-likkusega, nagu näitab järgmine, minu jaoks väga häbiväärne näide. Kasvasin üles Flipperiga, ning minu suureks lapseõlveunistuseks oli kord koos delfiinidega ujuda. Seepärast kirjutasin ka oma etoloogia doktoritöö inimeste ja delfiinide vastastikmõ-just ujumisprogrammides ja delfiiniravist. Oma katseuuringus, mille iga kogenud uurija eelnevalt läbi viib, et mitte päris rappa minna, kirjutasin ma oma tähelepaneku kohaselt, et ujumisprogrammides otsivad delfiinid vees ilmselt inimese lähedust. Selle tähelepanekuga reklaamivad end ka paljud ujumisprog-rammide pakkujad. Pärast aastast videovaatlust ja üksikasjalike kokkuvõtete tegemist selgus aga hoopis vastupidine: delfiinid püüdsid enamasti – statistilised andmed näitasid seda selgesti – hoida ujujatest eemale, mis ei olnud sama suures basseinis, kui on laste suplusala siseujulas, sugugi kerge. Sellega ei purunenud mitte ainult mu naiivne lapseõlveunistus, vaid ka tookordne elukutsevalikuplaan. Kuidas ma ometi võisin nii rängalt eksida?

Mõne aastakümne eest püüti Briti Kolumbia delfinaariumi jaoks rühm mõõkvaalu. Kolme looma söödeti nagu kõiki teisi, kaladega, kuid nad keeldusid toidust. Ettevõtjad seisid valiku ees: oodata, mis juhtub, või viia loomad tagasi. Nad ootasid, kuni üks loom nälga suri, mis motiveeris teisi kalu sööma. Kas

loomad keeldusid söömast protestist oma röövijate vastu või ei meeldinud neile kalad? Samas piirkonnas põhjustas tanklaeva Exxon Valdez põhjaminek paljude mõõkvaalapopulatsioonide väljasuremisohu, kuid nad ei paaritunud möödaujuvate mõõkvaalarühmadega. Käitumine, mis on täielikus vastuolus evolutsiooniteooriaga, mille järgi loomad oleksid pidanud üliõnnelikult külalistele tormi jooksuma, et oma genofondi suurendada. Praegu teame me rohkem: loomad elavad enam kui 700 000 aasta vanuses kultuuris käitumiskodeksi järgi, mis keelab ühtedel läbi käia imetajatest toituvate mörvar-mõõkvaaladega ja teistel kalu süüa. Finantskriis ja turuosanike käitumine vapustasid maailma ning väheste väär käitumine põhjustas paljude riikide rahvamajanduse allakäiku. Üllataval kombel aga ei ole kriisi põhjuseks üksikisikute ahnus, nagu meid tahetakse uskuma panna, vaid irratsionaalsed, üle 30 aasta vanad käitumismustrid, mis on meil ühised teiste primaatidega.

Putukad, kes kasutavad tööriistu, või kalad, kellel on oma kultuur, delfiinid, kes kutsuvad üksteist nimepidi, või elevantid, kes matavad oma surnuid, loomad, kes käituvad ausalt või valetavad tahtlikult, loomad, kes ravivad end antibiootikumidega või lasevad meil, inimestel, endi heaks töötada. Kuid mida tähendab see, kui üks ronk suudab mõttes teise asemele asetuda, et tema käitumist ette näha, või kui harakas end peeglisse vaadates ära tunneb, või täiesti üldiselt, kui loomad saavad tunnetusuuringute katsetega hakkama sama hästi kui meie, inimesed? Kuidas peaksime seda võimet liigitama, millisel tasemel on need loomad võrreldes meie, inimestega, ning millal ja millistel tingimustel oleme me kõik need võimed omandanud?

Nendele ja taolistele küsimustele püüan ma loendamatu hulga vaatluste põhjal vastata. Lõpus küsite ilmselt: mis meid siis veel loomadest eristab? Mitte palju, kuid sellevõrra võin ma reeta: meil, inimestel, on imepisike omapära, millel põhineb

meie edu liigina, ning see ei ole meie keel. Inimese troon ei löö sellest kõikuma, kuid maailmas, milles te pärast selle raamatu lugemist elate, ei ole teie ja kõik teised inimesed üksi, te hakkate elama koos teiste eneseteadvuse ja tunnetega olenditega ning tervitate ehk seejärel nii mõndagi oma naabruses elavat ronka.